

Antoni Jackowski, Izabela Sołjan, Franciszek Mróz

Geografia pielgrzymek Jana Pawła II

Wprowadzenie

Pielgrzymowanie Jana Pawła II od początku fascynowało wiele środowisk, zarówno kościelnych, jak i świeckich¹. Dotychczas nie było bowiem papieża podejmującego wędrówki do tak wielu i niekiedy bardzo odległych zakątków świata. Pielgrzymki te były wdzięcznym tematem dla fotoreporterów i dziennikarzy. Zaczęły ukazywać się wydawnictwa albumowe i reportaże, publikowano sprawozdania z poszczególnych podróży oraz zbiory homilii i przemówień papieskich.

„Przybywam jako Papież – Pielgrzym”, „Dziękuję za zaproszenie w charakterze pielgrzyma”. Tymi słowami Jan Paweł II rozpoczynał zazwyczaj pielgrzymki w różnych krajach i regionach – swoje „pielgrzymki apostolskie”, „pielgrzymki wiary”. Sam Ojciec Święty, a także naukowcy i biografowie używali i używają nadal wielu innych określeń dla owego papieskiego pielgrzymowania. Stanowi ono niewątpliwie fenomen w dotychczasowej historii Kościoła, a zwłaszcza papieżstwa. Podróże Apostolskie Ojca Świętego stały się jednym z ważniejszych wyróżników Jego pontyfikatu. W dotychczasowej historii Kościoła nigdy nie zdarzały się tak częste wyjazdy papieży. Brak tradycji w tej dziedzinie sprawił, że obserwowano raczej zjawisko odwrotne: niechęć głów Kościoła do podejmowania podróży w ogóle, a dalekich w szczególności. Podróże zainicjował dopiero Jan XXIII, udając się do Asyżu na jubileusz 750-lecia zakonu franciszkańskiego, a także do Loreto. Przełom w tym zakresie przyniósł pontyfikat Pawła VI. Papież ten zaczął bowiem odbywać podróże, również poza kontynent europejski – łącznie odbył 9 pielgrzymek zagranicznych, m.in. do Jerozolimy, Bombaju, Kolumbii, Ugandy i Australii. Ale faktyczna zmiana nastąpiła dopiero za pontyfikatu Jana Pawła II. Mówił On na Jasnej Górze 13 czerwca 1987 r.: „Wszędzie, gdzie mogę, nawiedzam (...) Kościół Powszechny poprzez różne Kościoły lokalne żyjące w poszczególnych krajach i na różnych kontynentach. Stałem się takim wędrującym pasterzem, wędrującym Papieżem, i w ten sposób pragnę służyć Kościołowi Powszechnemu i Kościołowi w różnych krajach świata, wśród różnych ludów i narodów, tak jak mnie na to stać”. Często czasy Jana Pawła II określa się „pontyfikatem bez granic”, a same podróże papieskie teolodzy

uznają za jeden z najważniejszych, o ile nie najważniejszy, czynników ewangelizacji świata. Dla Ojca Świętego rozwijające się współcześnie pielgrzymowanie wychodzi naprzeciw „(...) zapotrzebowaniu na nową ewangelizację. Jest zapotrzebowanie na Ewangelię pielgrzymującą wraz z człowiekiem (...)”².

Według oficjalnych dokumentów watykańskich w okresie swojego pontyfikatu Ojciec Święty Jan Paweł II odbył w sumie 104 pielgrzymki zagraniczne, odwiedzając ponad 130 krajów i około 900 miejscowości (w wielu przebywał kilka razy). Pierwszą była pielgrzymka do Ameryki Łacińskiej (Dominikana, Meksyk, wyspy Bahama, styczeń 1979 r.), ostatnią podróż do Lourdes (15–16 sierpnia 2004 r.). Do niektórych krajów pielgrzymował kilkakrotnie. Były to przede wszystkim: Polska (8 razy), Francja i Stany Zjednoczone AP (po 7 razy), Hiszpania i Meksyk (po 5 razy), a także Portugalia (4 podróże), Szwajcaria (4), Brazylia (4), Austria, Czechy, Dominikana, Niemcy, Gwatemala, Kanada, Wybrzeże Kości Słoniowej (po 3). Statystycy wyliczyli, że łączna długość przemierzonych przez Niego szlaków pielgrzymkowych wyniosła około 1 mln 700 tys. km, a więc trzykrotnie przekroczyła dystans między Ziemią a Księżycem. Odpowiada to również prawie 30-krotnemu okrążeniu Ziemi wokół równika. Do najdłuższych należała podróż na Daleki Wschód i do Oceanii (pielgrzymka nr 32, 18 listopada – 1 grudnia 1986 r.). Papież pokonał wówczas blisko 50 tys. kilometrów. Najkrótszą była pielgrzymka do San Marino (nr 15, 29 sierpnia 1982 r.), w którym Papież przebywał tylko 5 godzin. Poza Włochami Papież spędził łącznie 588 dni. Należy w tym miejscu przypomnieć, że oprócz pielgrzymek zagranicznych Jan Paweł II odbył około 145 podróży na terenie Włoch. Rozpoczął je już w 1978 r.: październik – Mentorella, listopad – Asyż. W sumie więc Papież spędził w podróżach ponad dwa lata swego Pontyfikatu. Dodajmy też, że jako biskup Rzymu odwiedził ponad 300 parafii Wiecznego Miasta.

Na główne uroczystości z udziałem Papieża przybywały setki tysięcy, a nawet miliony pątników niekiedy z regionów i krajów znacznie oddalonych od miejsca spotkania. Wszystkie miejsca pobytu Jana Pawła II stawały się w danym dniu, w danym momencie, najważniejszym centrum pielgrzymkowym świata. Ich wyróżnikiem była niewątpliwie niepowtarzalna atmosfera, rzadko spotykana podczas innych uroczystości religijnych. W Polsce okresu komunistycznego pielgrzymki papieskie dawały wszystkim poczucie siły i wzajemnej solidarności.

Cechą wspólną wszystkich pielgrzymek były spotkania ekumeniczne, ze wspólnotami Żydów, muzułmanów czy innych religii, spotkania z młodzieżą, chorymi i niepełnosprawnymi. Podczas wszystkich podróży Jan Paweł II starał się spotykać z Polakami, zamieszkującymi różne zakątki świata. Wszędzie też Ojciec Święty spotykał się z Episkopatem, często uczestnicząc osobiście w Synodach Biskupich. Charakterystycznym akcentem pielgrzymek papieskich były beatyfikacje i kanonizacje osób wyniesionych przez Kościół na ołtarze – ponad 320 osób, najwięcej w Europie i Azji.

Na ogół podczas każdej pielgrzymki Jan Paweł II odwiedzał sanktuaria maryjne. Wiązało się to zazwyczaj z dokonywanym przez Papieża aktem oddania pod opiekę Matki Bożej świata, kontynentu, kraju lub regionu. Ojciec Święty często mówił o sobie:

„Jestem człowiekiem zawierzenia”, równocześnie dodając, że nauczył się nim być na Jasnej Górze. Niekiedy specjalne zawierzenie dotyczyło Kościoła Powszechnego, światowego pokoju, rodzin na świecie, Bożego Miłosierdzia, Kościołów lokalnych.

Wydaje się nam, że niezbędnym tłem dla prawidłowej interpretacji pielgrzymek Jana Pawła II w różne regiony świata muszą stanowić rozważania o sytuacji religijnej i wyznaniowej na poszczególnych kontynentach. Analiza taka, nawet o charakterze bardzo skrótowym, pozwoli nam lepiej zrozumieć motyw Jana Pawła II, jakimi kierował się przy podejmowaniu decyzji o częstotliwości wizyt w danym państwie i okresie pobytu, jak również o programie pielgrzymki czy głównych wątkach wygłaszanych homilii i przemówień.

Pielgrzymowanie Jana Pawła II w Europie

Europa jest tym kontynentem, który najwcześniej został schryścianizowany. Chrześcijaństwo rozprzestrzeniło się w I w., jeszcze w czasach cesarstwa rzymskiego. Religia ta poprzez swoje założenia wiary, jak też długą tradycję, miała znaczny wpływ nie tylko na życie duchowe społeczeństw, ale również na kulturę, gospodarkę i politykę. Pełny jej rozkwit nastąpił zwłaszcza po edyktie mediolańskim z 313 r., w którym cesarz Konstantyn Wielki przyznał chrześcijanom pełną swobodę kultu.

W chrystianizacji kontynentu specjaliści wyróżniają kilka zasadniczych etapów. Najwcześniej chrześcijaństwo dotarło na Półwysep Bałkański, a jednym z pierwszych misjonarzy był w tym regionie św. Paweł z Tarsu. Święty ten, zwany „Apostolem pogan”, podczas swej drugiej podróży dotarł do wybrzeży Macedonii i prowadził działalność misyjną w Filipinach, Tesalonikach, Atenach, Koryncie. Na terenie dzisiejszej Grecji działalność misyjną prowadził także św. Andrzej Apostoł. Do końca II w. na Półwyspie Bałkańskim powstało łącznie 20 biskupstw. W połowie I w. chrześcijaństwo dotarło do Italii. Prędko też głównym ośrodkiem działalności misyjnej i głównym ośrodkiem chrześcijaństwa stał się Rzym, gdzie w 67 r. śmierć męczeńską ponieśli św. Piotr i św. Paweł. W II w. wspólnoty chrześcijańskie istniały na terenie Galii (najstarsze biskupstwa to Lyon i Vienne) i Hiszpanii. W 380 r. cesarz Teodozjusz ogłosił chrześcijaństwo jedyną obowiązującą religią w państwie rzymskim. W IV w. rozpoczęła się chrystianizacja plemion celtyckich i germańskich, w VII w. słowiańskich, a w X–XI w. ugrofińskich i bałtyckich.

Od samego początku, ze względu na odmienną polityczną i kulturową wschodniej i zachodniej części cesarstwa rzymskiego, chrześcijaństwo rozwijało się w dwóch obrządkach: wschodnim, powstałym w krajach o kulturze helleńskiej i będącym pod wpływem Bizancjum, oraz zachodnim, powstałym w kręgu kultury romańskiej, z centrum w Rzymie. Za pośrednictwem Kościoła bizantyńskiego chrzest przyjęły m.in.: Bułgaria, Ruś, Serbia, Rumunia. Narastające różnice doprowadziły w 1054 r. do trwałego rozbitcia Kościoła na Kościół zachodni (katolicki), uznający prymat papieża, oraz Kościoły prawosławne, opowiadające się za honorowym przewodnictwem patriarchy Konstantynopola. Kolejna wielka schizma w ramach Kościoła zachodniego, zapoczątkowana w 1517 r. wystąpieniem augustiańskiego mnicha Marcina Lutra,

doprowadziła do wyodrębnienia się szeregu Kościołów protestanckich. Prądy reformacyjne docierały do wielu krajów europejskich. Luteranizm objął przede wszystkim Niemcy i kraje skandynawskie. Wraz z luteranizmem pojawił się ruch reformacyjny w Szwajcarii, zapoczątkowany w 1519 r. przez Ulricha Zwingliego i kontynuowany przez Jana Kalwina. Wreszcie w Anglii w 1534 r. król Henryk VIII, będący w stałym konflikcie z papieżem, ogłosił zerwanie jedności z Kościołem katolickim i utworzenie niezależnego Kościoła anglikańskiego.

Zarysowane bardzo skrótowo podziały pierwotnego Kościoła wpłynęły istotnie na losy chrześcijaństwa w Europie, powodując trwające do dziś zróżnicowanie wewnętrzne tej religii.

Wśród chrześcijan najliczniejszą wspólnotę stanowią katolicy (51,2% ogółu chrześcijan i 39,2% ludności kontynentu). Krajami typowo katolickimi są: Belgia, Luksemburg, Liechtenstein, Malta, Monako, Irlandia, Polska, Portugalia, Hiszpania, Włochy (katolicy stanowią w nich ponad 80% ludności).

Wyznawcy prawosławia stanowią 28,4% ogółu chrześcijan w Europie (21,8% całej ludności). Dominują zwłaszcza w krajach południowo-wschodniej i wschodniej Europy. Najwyższy procent ludności prawosławnej notuje się w takich krajach, jak: Mołdawia (99%), Grecja (97%), Bułgaria (87%), Rumunia (86%), Białoruś (80%), Jugosławia (65%), Macedonia (60%) oraz Ukraina.

Kościoły protestanckie obejmują około 20% chrześcijan (15,3% ogółu ludności). Najwięcej protestantów rejestruje się w krajach skandynawskich: w Danii (88% ludności), Finlandii (87%), Islandii (92%), Norwegii (88%), Szwecji (88%). Niemcy i Szwajcaria są dwuwyznaniowe (protestantyzm 50%, katolicyzm 50%).

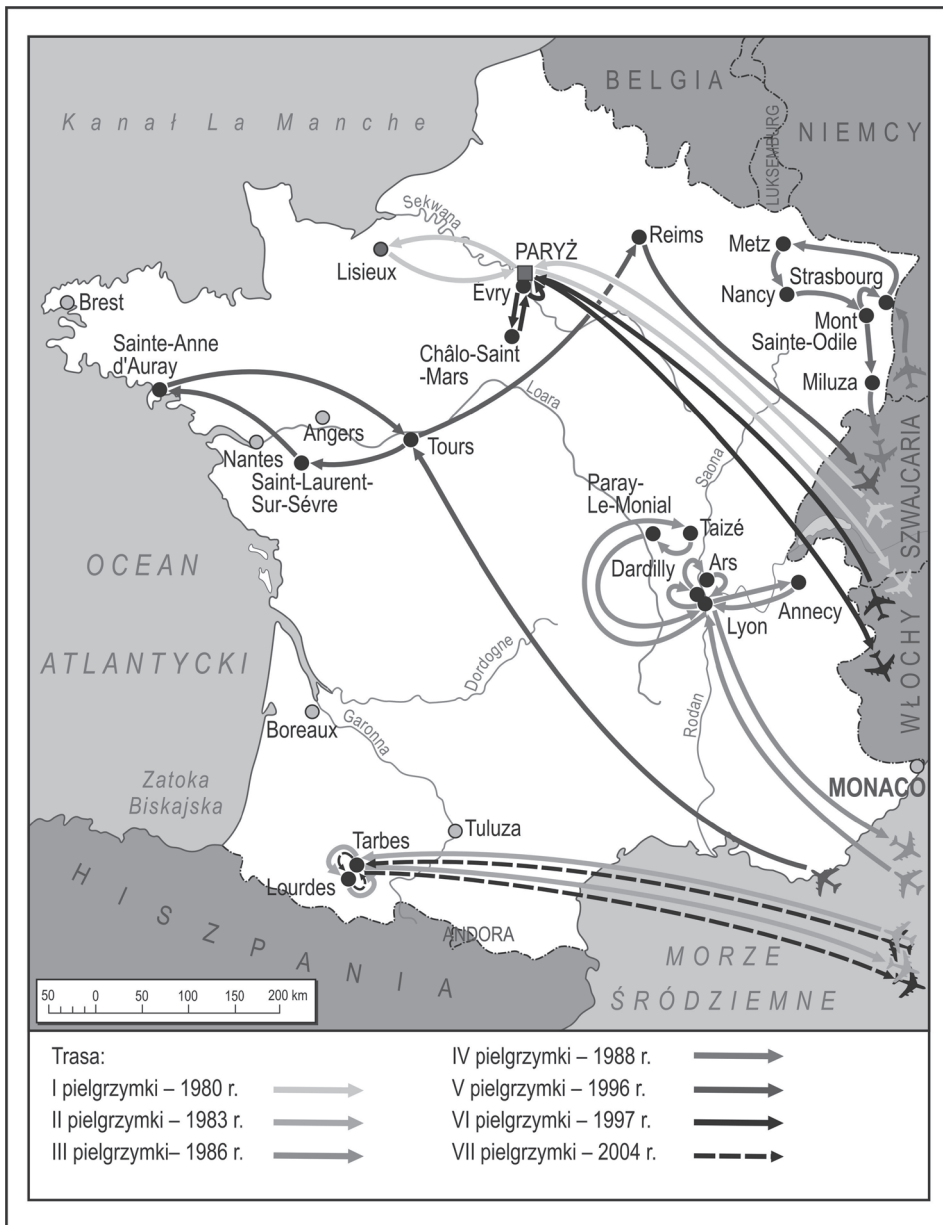
Ludność muzułmańska (4,3% Europejczyków) stanowi większość w Albanii (65% ludności). Znaczne wspólnoty zamieszkują też Bośnia i Hercegowinę (40% mieszkańców), Macedonię (26%), Jugosławię (19%). Po II wojnie światowej wzrosła liczba muzułmanów w krajach Europy Zachodniej.

Liczne w przeszłości wspólnoty wyznawców judaizmu obecnie obejmują zaledwie 0,35% ludności kontynentu. Ponadto stale rosnącą grupą są tzw. bezwyznaniowcy lub ateści (18% ludności Europy). Za najbardziej zlaicyzowane kraje można uznać Holandię i Czechy, w których niewierzący stanowią blisko 40% ogółu mieszkańców.

Szlaki europejskich podróży apostołskich Jana Pawła II objęły zdecydowaną większość krajów naszego kontynentu. Z krajów katolickich pominięte zostały jedynie dwa mini-państwa: Andora i Monako, pozostałe to kraje o przewadze wyznania prawosławnego: Białoruś, Jugosławia, Macedonia, Mołdawia, Rosja.

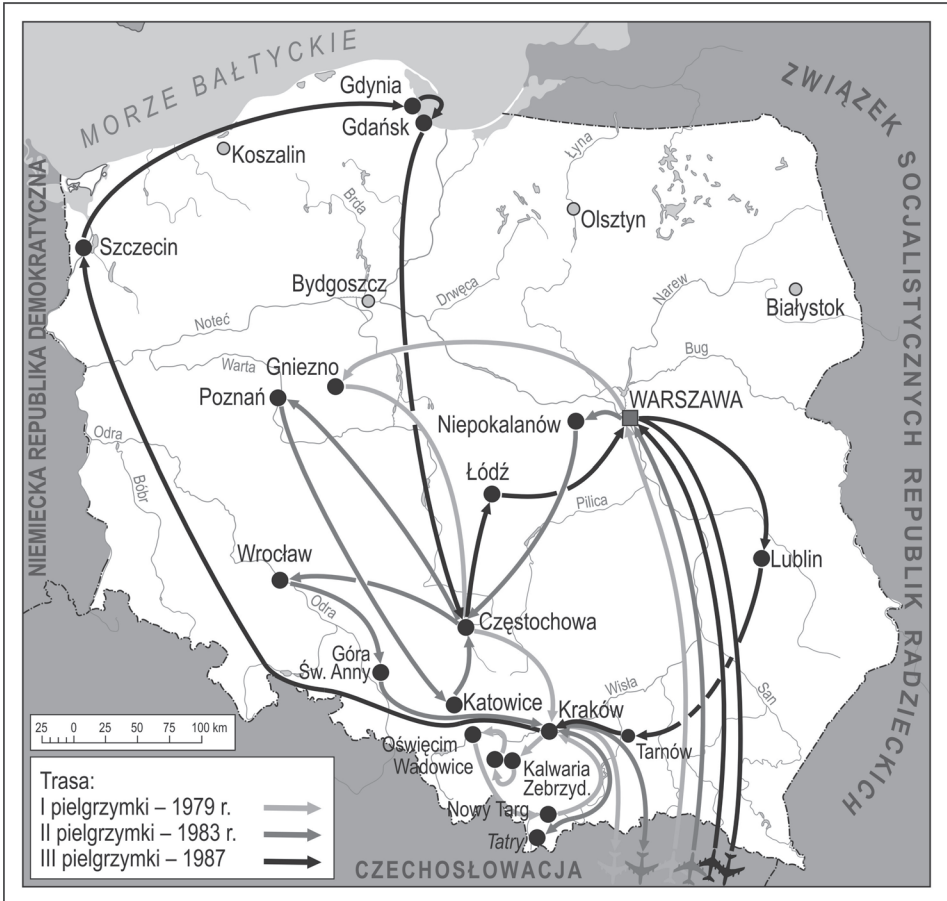
Ogółem w latach 1979–2004 Ojciec Święty odwiedził 36 krajów europejskich. Podczas 71 pielgrzymek spędził w tych krajach 268 dni.

Szczególne miejsce zajmują pielgrzymki do Polski, ojczyzny Jana Pawła II. Wielką rolę odegrały wizyty, które miały miejsce za czasów poprzedniego systemu. Historycy są zgodni, że ich wpływ na obalenie bloku komunistycznego w Europie jest niezaprzeczalny. Łącznie Ojciec Święty odbył 8 pielgrzymek do Polski, spędzając w niej 66 dni. Żaden inny kraj nie był tak wyróżniony. W Hiszpanii Papież często powracał do wielkiej roli, jaką odegrali na przestrzeni dziejów mieszkańcy tego kraju

Ryc. 1.
Trasy pielgrzymek Jana Pawła II we Francji

w misjach na terenie Ameryki Łacińskiej. Szczególnie często nawiązywał do tego podczas pielgrzymki w 1984 r., odbywanej z okazji jubileuszu 500-lecia odkrycia

Ryc. 2.
Trasy pielgrzymek Jana Pawła II w Polsce w 1979, 1983 i 1987 r.

przez Krzysztofa Kolumba Nowego Świata. Wreszcie pielgrzymki do Portugalii stanowiły przede wszystkim dowód wdzięczności za uratowanie Mu życia po zamachu w dniu 13 maja 1981 r.

Jan Paweł II niejednokrotnie podkreślał, że Jego pielgrzymki do niektórych krajów mają częściowo charakter misyjny lub ewangelizacyjny. Poprzez swoje podróże Papież pragnął przede wszystkim przełamać obojętność religijną, którą spostrzega się nawet w krajach o kilkunastowiekowej tradycji chrześcijaństwa. W 1980 r. pytał Francuzów: „Francjo, córko najstarsza Kościoła, czy jesteś wierna przyrzeczeniom twojego Chrztu?”.

Głównym celem pielgrzymek do krajów, w których katolicy stanowią mniejszość, było w pierwszym rzędzie wzmocnienie duchowe ich lokalnych wspólnot. Ale podróże te Jan Paweł II wykorzystywał również do intensywnego dialogu z Kościołami prote-

Ryc. 3.
Trasy pielgrzymek Jana Pawła II w Polsce w 1991, 1995 i 1997 r.

stanckimi i prawosławnym na temat jedności chrześcijan oraz możliwości współpracy między różnymi wyznaniem. Największy zakres tych rozmów miał miejsce podczas drugiej pielgrzymki w Szwajcarii (1984 r.) oraz podczas pobytu w krajach skandy-

Ryc. 4.
Trasy pielgrzymek Jana Pawła II w Polsce w 1999 i 2002 r.

nawskich (1987 r.), w Niemczech, Holandii, Grecji, Rumunii, Bułgarii i na Ukrainie. Niemal w każdym kraju odbywały się wspólne nabożeństwa ekumeniczne.

Motywy podjęcia przez Papieża niektórych podróży były oficjalne wizyty w organizacjach i instytucjach o charakterze międzynarodowym. I tak na przykład pierwsza pielgrzymka do Francji w 1980 r. wiązała się z wizytą i przemówieniem w UNESCO, czwarta zaś w 1988 r. z wizytami w instytucjach europejskich, mających swe siedziby w Strasburgu (Rada Europy, Parlament Europejski, Trybunał Praw Człowieka). Z kolei pielgrzymka do Szwajcarii w 1982 r. wiązała się z wizytą i przemówieniem na

forum Międzynarodowej Organizacji Pracy w Genewie. Papież na ogół łączył takie pielgrzymki z podróżą o charakterze duszpasterskim do danego kraju. Wspomnijmy też, że Ojciec Święty odwiedzał również instytucje czy organizacje międzynarodowe podczas „normalnych” („rutynowych”) pielgrzymek – np. siedziby EWG w Brukseli i Luksemburgu, Międzynarodowej Organizacji Turystycznej w Madrycie, Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w Hadze, Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w Genewie. Nierzadko podczas takich wizyt wygłaszał przemówienia.

Specjalny typ pielgrzymek wiązał się ze zwoływanymi przez papieża Światowymi Dniami Młodzieży. W Europie – poza Włochami – odbyły się za Jego pontyfikatu trzy takie spotkania: w Santiago de Compostela (1989 r.), Częstochowie na Jasnej Górze (1991 r.) oraz Paryżu (1997 r.). Podróże Jana Pawła II były w tym przypadku krótkie i związane niemal wyłącznie z tymi wielkimi zgromadzeniami młodych.

Podczas podróży do krajów europejskich Jan Paweł II beatyfikował 187 osób, a 9 kanonizował. Największą grupę beatyfikowanych stanowili Polacy (125 osób), a nowi polscy święci to Jadwiga Królowa, Jan z Dukli oraz Kinga.

Podczas wielu pielgrzymek Ojciec Święty nawoływał do jedności Europy. Podczas pierwszej swej peregrynacji do Hiszpanii w 1982 r. ogłosił światu fascynujący dokument *Akt Europejski*, w którym przypomniał chrześcijańskie korzenie Europy od Atlantyku po Ural. Zawarte w tym dokumencie przesłanie – jakże aktualne! – Jan Paweł II odczytał w katedrze w Santiago de Compostela w dniu 9 listopada 1982 r. Działo się to w obecności m.in. hiszpańskiej pary królewskiej, przewodniczących europejskich Konferencji Episkopatu, osobistości ze świata polityki i kultury, przedstawicieli organizacji międzynarodowych (UNESCO, Klubu Rzymskiego i in.), rektorów wielu uniwersytetów z różnych krajów kontynentu. Dokument ten odbił się szerokim echem w świecie. Jan Paweł II m.in. wołał wówczas: „Dlatego ja, Jan Paweł, syn polskiego narodu, który zawsze uważał się za naród europejski ze względu na swe początki, tradycje, kulturę i żywotne więzy, narodu słowiańskiego wśród Latynów i łacińskiego pośród Słowian; ja, następca Piotra na Stolicy Rzymskiej, stolicy, którą Chrystus zechciał umieścić w Europie i którą kocha za jej trud szerzenia chrześcijaństwa na całym świecie; ja, Biskup Rzymu i Pasterz Kościoła powszechnego, z Santiago kieruję do Ciebie, Stara Europo, wołanie pełne miłości: Odnajdź siebie samą! Odkryj swoje początki. Tchnij życie w swoje korzenie. Tchnij życie w te autentyczne wartości, które sprawiały, że twoje dzieje były pełne chwały, a twoja obecność na innych kontynentach dobroczynna. Odbuduj swoją jedność duchową w klimacie pełnego szacunku dla innych religii i dla prawdziwych swobód”. Do wielu swych przemówień dotyczących naszego kontynentu, a wygłaszanych podczas pielgrzymek, nawiązał Ojciec Święty w Adhortacji Apostolskiej *Ecclesia in Europa*.

Pielgrzymki na kontynent azjatycki

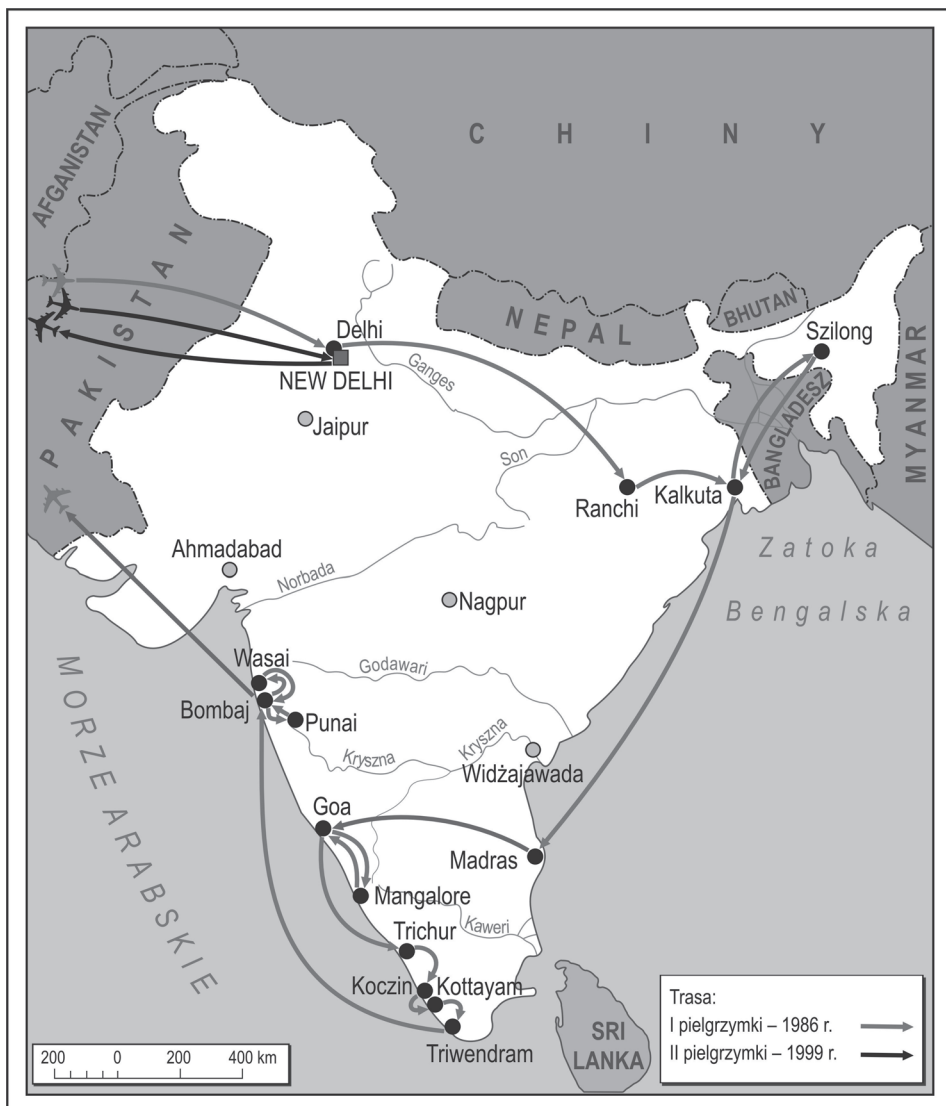
Kontynent azjatycki charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem religijnym. Swój fenomen stanowi fakt, iż właśnie Azja jest kolebką chrześcijaństwa oraz dwóch innych religii monoteistycznych: judaizmu i islamu. Tam również powstały: buddyzm, hinduizm, taoizm, konfucjanizm, shinto oraz wiele nowych ruchów religijnych.

Wśród wielu współcześnie występujących w Azji religii najwięcej wyznawców związanych jest z hinduizmem (22,4% ogółu mieszkańców Azji) oraz islamem (21,9%). Hinduizm wyznają przede wszystkim ludy zamieszkujące Indie (80% mieszkańców tego kraju) oraz Nepalu (90%). Najsilniejsze wpływy islamu obserwuje się w państwach Azji Środkowej i Bliskiego Wschodu. Około 10% ludności kontynentu deklaruje swoje związki z buddyzmem, co czyni tę religię trzecią pod względem liczby wyznawców na terenie Azji. Buddyści stanowią większość w Tajlandii (94%), Kambodży (89%), Myanmarze (89%), Bhutanie (75%). Chrześcijanie różnych wyznań i kościołów to 8,8% ogółu ludności Azji. Dominują oni w: Gruzji, Armenii, na Cyprze i Filipinach oraz Rosji. Znaczące wspólnoty chrześcijańskie zamieszkują również Liban i Syrię. Znaczny udział wśród ogółu ludności stanowią niewierzący oraz wyznawcy nowych ruchów religijnych. W kilku krajach azjatyckich (Chiny, Mongolia, Wietnam, Korea Północna, Kambodża, Laos) wprowadzono komunistyczny system rządów, co spowodowało prześladowania religijne. Szczególną troską otaczał Jan Paweł II katolików, którzy są prześladowani w swoich krajach za wyznawanie wiary. Dowodem tego są liczne wystąpienia oraz kanonizacje i beatyfikacje męczenników za wiarę (np. bł. Alojzy Versiglia, 103 Męczenników Koreańskich, św. Jan Gabriel Perboyre).

Kontynent azjatycki ma szczególne znaczenie dla chrześcijan. Tam bowiem, na terenie obecnego państwa Izrael, znajdują się miejsca związane z życiem Jezusa Chrystusa. Po Jego śmierci, na terenach współczesnego Izraela, Syrii, Turcji, Gruzji i Armenii w pierwszych wiekach chrześcijaństwa powstawały pierwsze wspólnoty wierzących. W wyniku sporów doktrynalnych i rozłamów na terenie Azji wyodrębniło się wiele niezależnych Kościołów Wschodnich, funkcjonujących tutaj do dnia dzisiejszego.

W XIII w. ewangelizację Azji prowadzili misjonarze franciszkańscy. Obszar ich pracy obejmował tereny od Krymu po Pekin. Jednak pod koniec tego wieku misje przestały istnieć. Wraz z odkrywaniem w XV i XVI w. nowych terenów w Azji Wschodniej zakładano tam placówki misyjne. Ewangelizację pod protektoratem Portugalii prowadzono od Przylądka Dobrej Nadziei do Chin i Japonii. Głównym ośrodkiem było Goa w Indiach. Misje hiszpańskie z głównym ośrodkiem w Manili objęły oprócz Filipin, wyspy Tajwan i Fucien, Indochiny oraz wyspy Oceanu Spokojnego. Prowadzona w tym okresie działalność misyjna obejmowała przede wszystkim tereny przybrzeżne oraz wyspy. Szczególnie duże znaczenie w ewangelizacji tego kontynentu odegrali jezuita, a zwłaszcza św. Franciszek Ksawery. W XVIII w. miało miejsce krótkie załamanie działalności misyjnej, spowodowane czynnikami politycznymi. Pomimo wielu trudności i prześladowań działalność misyjna Kościoła Katolickiego odrodziła się w XIX w. i trwa do chwili obecnej. Ze względu na zakaz władz państwowych ewangelizacja nie jest prowadzona w krajach islamskich oraz w krajach komunistycznych.

W ramach przygotowania do obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 zgromadzenia Synodu Biskupów były poświęcone problemom nowej ewangelizacji na poszczególnych kontynentach. Wyrazem troski Jana Pawła II o Kościoły w Azji było zwołanie w Watykanie w dniach od 19 kwietnia do 14 maja 1998 r. Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów poświęconego Azji. Potrzebę zwołania Synodu sygnalizował Jan Paweł II w liście apostołskim *Tertio millennio adveniente*.

Ryc. 5.
Trasy pielgrzymek Jana Pawła II w Indiach

W Azji bowiem „w szczególny sposób uwydatnia się problem spotkania chrześcijaństwa z prastarymi kulturami i religiami lokalnymi. Jest to wielkie wyzwanie dla ewangelizacji, jako że systemy religijne takie jak buddyzm czy hinduizm posiadają wyraźny charakter soterologiczny. Istnieje zatem potrzeba, aby z okazji Wielkiego Jubileuszu ukazać jasno i głęboko prawdę o Chrystusie jako o jedynym Pośredniku między Bogiem a ludźmi i jedynym Odkupicielu świata, odróżniając go wyraźnie

od założycieli innych wielkich religii, choć i one zawierają elementy prawdy, na co Kościół patrzy za szczerym szacunkiem, widząc odbłask tej prawdy, która oświeca wszystkich ludzi” (n. 38). Pokłosem Synodu jest adhortacja apostolska *Ecclesia in Asia*, podpisana przez Jana Pawła II 6 listopada 1999 r. Bardzo zdecydowanie podkreśla w niej, że Jezus był nie tylko Żydem, synem Narodu Wybranego, ale był równocześnie Azjata.

Na kontynent azjatycki Jan Paweł II odbył 16 podróży apostolskich, w czasie których odwiedził 23 kraje, w tym dwukrotnie Filipiny i Indie. Większość podróży apostolskich, z wyjątkiem pielgrzymki do Ziemi Świętej, miała charakter misyjny. Celem podróży papieskich były zatem te kraje azjatyckie, w których znajdują się lokalne wspólnoty katolickie. Większość tych kościołów lokalnych istnieje w krajach, w których dominują wyznawcy religii niechrześcijańskich (islam, buddyzmu, hinduizmu, shinto). Wyjątek stanowią Filipiny, które są „katolicką wyspą” na kontynencie azjatyckim.

Azja jest trudnym kontynentem do prowadzenia działalności misyjnej. Sytuacja ta jest spowodowana przez czynniki polityczne i religijne oraz różnice kulturowe. Dlatego wizyty Jana Pawła II w Azji miały na celu przede wszystkim ewangelizację oraz ukazanie chrześcijaństwa – poprzez osobisty przykład – jako religii, która włącza się w konkretne sprawy człowieka, ingeruje tam, gdzie dzieje mu się krzywda oraz domaga się konkretnych posunięć politycznych i rozwiązania istniejących problemów. Narody azjatyckie odczuwają strach przed chrześcijaństwem, ponieważ jest ono często utożsamiane z europeizacją. Wystąpienia Jana Pawła II miały na celu pokazanie, że Kościół nie pragnie wprowadzania kultury Zachodu, a bycie chrześcijaninem nie oznacza konieczności utraty kultury i tradycji własnego narodu.

Najważniejszym punktem papieskiej wizyty, często jedynym na terenie danego kraju, była eucharystia, w czasie której Jan Paweł II wyjaśniał najistotniejsze prawdy wiary oraz wskazywał na znaczenie chrześcijańskiego modelu życia rodzinnego i społecznego w działalności misyjnej. Podkreślał szczególnie dużą rolę świeckich w głoszeniu ewangelii wśród wyznawców religii niechrześcijańskich.

Jednym z ważniejszych punktów w programie pielgrzymek było spotkanie z przywódcami religii niechrześcijańskich: hinduizmu, buddyzmu, islamu i shinto. W swoich przemówieniach Papież podkreślał wspólne cechy religii, jakim jest dążenie do poznania Absolutu oraz pragnienie dobra. Apelowal o pokojowe współistnienie różnych systemów religijnych na terenie jednego kraju.

W miarę możliwości Jan Paweł II starał się w czasie pielgrzymki spotkać się ze wszystkimi stanami, zawodami, z różnymi grupami społecznymi. Szczególną troską otaczał chorych i uchodźców, bez względu na wyznanie. Wszędzie był przyjmowany bardzo serdecznie i z wielkim szacunkiem. Nawet wyznawcy innych religii z wielką uwagą słuchali przesłań, jakie Papież kierował do katolików.

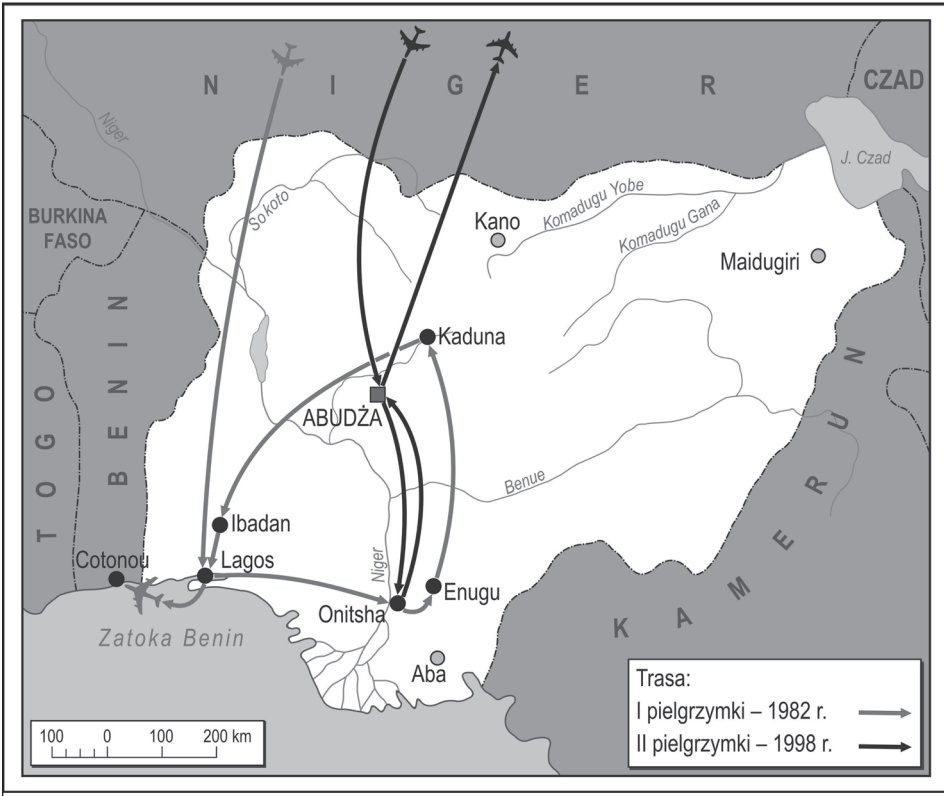
Pielgrzymki Jana Pawła II w Afryce

Afryka jest – obok Azji – kontynentem o silnie zróżnicowanej strukturze religijnej. Jest to zarazem kontynent, na którym – zwłaszcza w minionym stuleciu – stosunki

wyznaniowe ulegały istotnym przeobrażeniom. Gwałtownie zmalała i nadal maleje liczba wyznawców religii rodzimych, spośród których wielu coraz częściej przyjmuje chrześcijaństwo lub islam. Obecnie te dwie religie uniwersalistyczne skupiają niemal 90% mieszkańców kontynentu. Chrześcijanie stanowią 47% ogółu ludności, muzułmanie 41%. Wyznawcy religii tradycyjnych to zaledwie 10% ogółu ludności. Wśród chrześcijan najliczniejsze grupy stanowią protestanci (19% ogółu ludności) i katolicy (17%). Najbardziej katolicka jest Afryka Zachodnia i Środkowa, zwłaszcza kraje będące dawniej posiadłościami kolonialnymi Belgii lub Portugalii. Do państw o najwyższym odsetku ludności katolickiej należą: Gwinea Równikowa (99% ludności), Republika Zielonego Przylądka (96%), Angola (70%), Gabon (65%), Ruanda (65%), Burundi (63%), Dem. Republika Konga (42%). Rozmieszczenie Kościołów protestanckich wiąże się głównie z procesem kolonizacji brytyjskiej i niemieckiej. Współcześnie coraz większą rolę odgrywają w Afryce tzw. religie afrochrześcijańskie. Powstawały one najczęściej w wyniku odłączania się grup wiernych od wspólnot związanych z misjami katolickimi lub protestanckimi. Są to wyznania o charakterze synkretycznym, zawierające w swej doktrynie i liturgii zarówno elementy chrześcijańskie, jak i elementy religii rodzimych. Szczególnie licznie występują na terenie Republiki Południowej Afryki.

Obszar zdominowany przez islam to przede wszystkim Afryka Północna, prawie w całości zamieszкана przez ludność muzułmańską (Algieria, Maroko, Tunezja, Libia, Egipt). Wpływy islamu sięgają tutaj VII w n.e., kiedy to religia ta skutecznie wyparła aktywne wcześniej gminy chrześcijańskie. Kolejna strefa o silnych wpływach islamu to kraje Sahelu, gdzie muzułmanie stanowią zazwyczaj większość społeczeństwa (m. in.: Senegal, Mali, Niger, Sudan, Somalia).

Początki chrystianizacji Afryki sięgają pierwszych wieków chrześcijaństwa (I–VII w.), ewangelizacja objęła wówczas całą Afrykę Północną, od Egiptu na wschodzie po Mauretanię na zachodzie. Działalność misyjna nie przyniosła jednak trwałych rezultatów i w następnych stuleciach na obszarach tych zapanował islam. Kościoły chrześcijańskie, żywotne do dnia dzisiejszego, przetrwały jedynie na terenie Egiptu i Etiopii (Kościół Koptyjski i Kościół Etiopski). Kolejna faza ewangelizacji kontynentu, tym razem obszarów położonych na południe od Sahary, nastąpiła w czasach nowożytnych (od XV w.), przede wszystkim w wyniku odkrywania i kolonizowania Afryki przez państwa europejskie. Proces ten obejmował między innymi terytorium dzisiejszego Beninu, Angoli, Wyspy Św. Tomasza, Mozambiku i Madagaskaru. W latach 80-tych XV w. na wyspie Gorée (naprzeciw dzisiejszego Dakaru) Portugalczycy wzniesli pierwszą w Czarnej Afryce świątynię chrześcijańską. W 1518 r. do godności biskupiej został wyniesiony pierwszy przedstawiciel Czarnej Afryki, Henryk, syn króla Konga. Jednak na skutek różnego rodzaju trudności również ten etap ewangelizacji zakończył się w XVIII w. likwidacją prawie wszystkich misji na tych terenach. Ożywiona działalność misyjna ponownie rozpoczęła się w XIX w. pod wpływem niezwyklej aktywności stowarzyszeń misyjnych oraz odrodzenia życia religijnego w całym Kościele. Obecnie, co wielokrotnie podkreślał papież Jan Paweł II, Kościół katolicki w Afryce, pomimo iż nadal jest Kościołem misyjnym, jest już w coraz większym stopniu Kościołem samodzielnym, z własnym duchowieństwem i hierarchią kościelną.

Ryc. 6.
Trasy pielgrzymek Jana Pawła II w Nigerii

Zainteresowanie Afryką i chrystianizacją tego kontynentu wykazywało wielu papieży, jednak największe zasługi w tym względzie niewątpliwie należy przypisać Janowi Pawłowi II. Podczas swego pontyfikatu Ojciec Święty odbył 13 podróży apostolskich do Afryki, w trakcie których odwiedził 41 krajów. Ponadto w ramach pielgrzymek do Australii i na Daleki Wschód odwiedził Seszele i Mauritius. W Roku Jubileuszowym Papież udał się na Górę Synaj, leżącą na terytorium Egiptu. Wśród odwiedzanych krajów były zarówno kraje katolickie, jak i kraje zamieszkałe w większości przez muzułmanów czy wyznawców religii tradycyjnych. Do każdego z tych państw Papież przybywał jako „Pielgrzym Pokoju i człowiek Boży”. Z inicjatywy Jana Pawła II został zwołany pierwszy w historii specjalny Synod Biskupów poświęcony problemom Kościoła w Afryce. Składał się on z dwóch faz: „sesji roboczej” w Rzymie oraz fazy celebracyjnej, mającej miejsce w Afryce. Owocem obrad była m.in. papieska adhortacja *Ecclesia in Africa*, przekazana przez Ojca Świętego lokalnemu Kościołowi na ziemi afrykańskiej podczas pielgrzymki w 1995 r. Papież udawał się

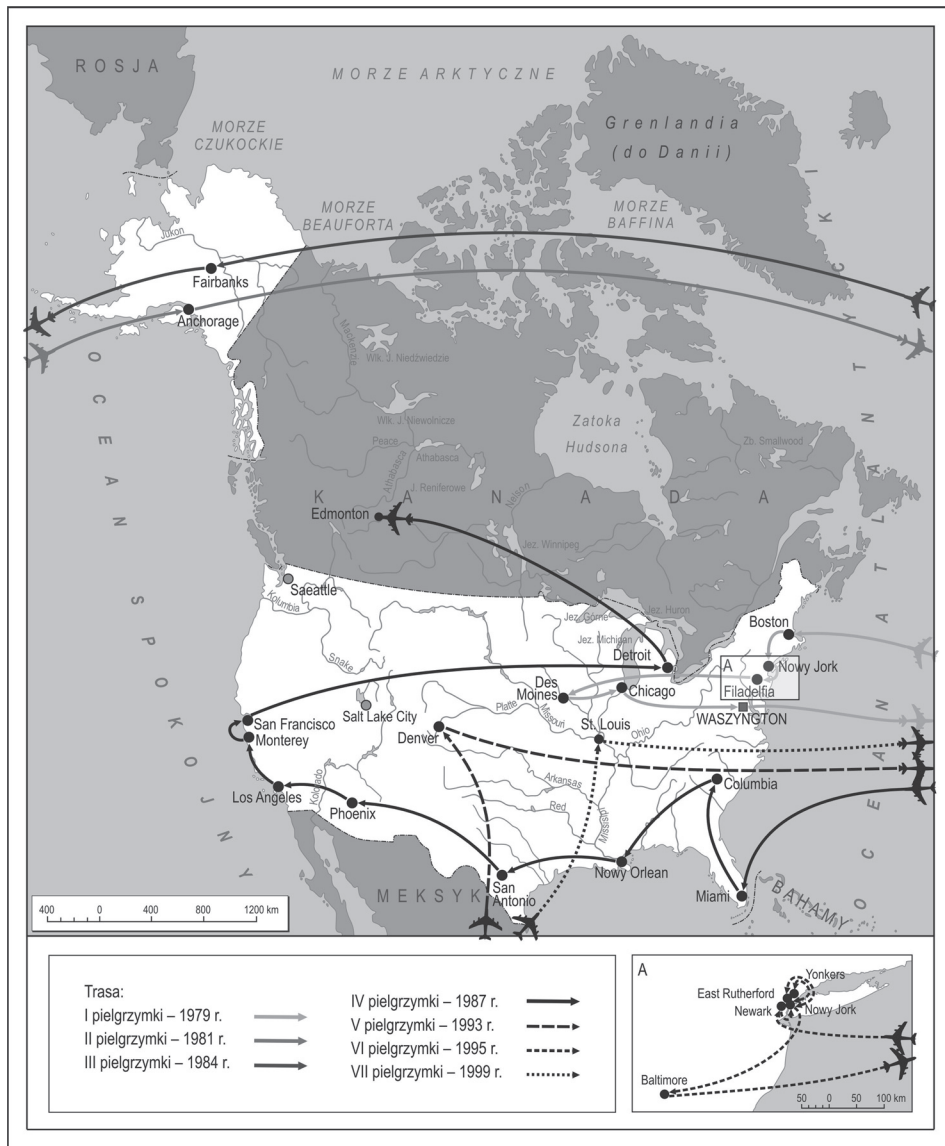
do Afryki wielokrotnie, zawsze jednak witał poszczególne kraje i narody z ogromnym szacunkiem i miłością. Wszędzie też przyjmowany był z niezwykłym entuzjazmem i serdecznością. Nawet w krajach typowo muzułmańskich, takich jak Senegal, Gambia czy Gwinea, wizyta Papieża była wielkim wydarzeniem i świętem. Dramatyczne apele Głowy Kościoła, głoszone z biednej, uwikłanej w liczne konflikty ziemi afrykańskiej zwracały uwagę całej międzynarodowej społeczności na Afrykę i jej problemy. Z drugiej strony w wielu przemówieniach i wypowiedziach Jan Paweł II wskazywał na wartości, które Afryka może i powinna przekazać światu. Ojciec Święty często mówił o ogromnej radości tutejszego Kościoła, radości wiary, mogącej być wzorem dla innych narodów. W każdej pielgrzymce, w każdym spotkaniu widoczna była ogromna wrażliwość Ojca Świętego na losy najbardziej potrzebujących, pozbawionych własnego domu, głodnych czy chorych. W wielu krajach, ogarniętych wojną domową lub narastającymi konfliktami etnicznymi, Papież wzywał do pojednania i życia w pokoju. W programie pielgrzymek zawsze obecne były spotkania ekumeniczne oraz spotkania z przedstawicielami innych religii, zwłaszcza islamu i religii tradycyjnych. Spotkaniom tym niejednokrotnie towarzyszyły wspólne modlitwy i nabożeństwa. Warto dodać, iż wyznawcy innych religii licznie uczestniczyli w mszach św. odprawianych przez Papieża. Oczywiście głównym celem podróży było spotkanie z miejscową wspólnotą katolicką i umocnienie w wierze lokalnego Kościoła. Uznając wielkie zasługi i dokonania Kościoła w poszczególnych krajach Ojciec Święty wskazywał też na jego problemy i trudności. Podkreślał zwłaszcza potrzebę dalszej głębokiej ewangelizacji oraz inkulturacji. Już podczas pierwszej pielgrzymki na Czarny Łąd mówił: „Wasz Kościół powinien pogłębić swój wymiar lokalny, afrykański, nigdy nie zapominając o wymiarze uniwersalnym, powszechnym”. W nauczaniu papieskim mocno akcentowane były również problemy chrześcijańskiego małżeństwa i rodziny. Podczas pielgrzymek Jan Paweł II beatyfikował 5 osób, w większości byli to misjonarze i misjonarki, związani z ewangelizacją kontynentu. Spośród krajów Afryki Jan Paweł II nie odwiedził trzynastu państw, w większości muzułmańskich, położonych na północy kontynentu. Z krajów, gdzie występują znacznie większe wspólnoty katolickie, zabrakło Liberii (nękanej wieloletnią wojną domową) oraz Namibii (uzyskała niepodległość dopiero w 1990 r.). Podsumowując jedną ze swych podróży na Czarny Łąd, zwracając się do towarzyszących mu dziennikarzy, Ojciec Święty powiedział: „Czasami stawia się pytanie, dlaczego Ojciec Święty stale jeździ do Afryki. Trudno mi udzielić w tej chwili pełnej odpowiedzi, bo wiele jest powodów. Chciałbym wam jednak zaproponować, byście się zastanowili chwilę nad tym, cośmy wspólnie przeżywali każdego dnia, a co się nazywa Mszą afrykańską czy afrykańską liturgią. (...) Może słowo ‘inkulturacja’ nie wystarczy, by wytłumaczyć tę rzeczywistość, to doświadczenie, jakiego doznajemy podczas liturgii afrykańskiej. Dla mnie jest to jednym z powodów, że powracam tam, gdzie rodzą się wartości, gdzie ujawnia się to, co stanowi kulturę w jej sensie – można powiedzieć – ‘pierwotnym’, oryginalnym. Być może my, ludzie Zachodu, tak polegający na postępie nauki i techniki, oddalamy się czasami od tych znaczeń, od tych pierwotnych, ale fundamentalnych wartości”.

Pielgrzymki do Ameryki Północnej i Środkowej

Ameryka Północna jest kontynentem wielokulturowym, gdzie odnaleźć można wyznawców niemal wszystkich religii świata. Jednak dominującą rolę w życiu religijnym odgrywają chrześcijanie. Katolicy i członkowie licznych wspólnot protestanckich stanowią ok. 85% ogółu mieszkańców. Jednym z najważniejszych czynników, mających wpływ na tak silną chryścianizację kontynentu, była kolonizacja tych ziem, przeprowadzana przez kraje europejskie, wywodzące się z kręgu kultury chrześcijańskiej. Wiązało się to z masowym napływem imigrantów ze „Starego Świata” i w konsekwencji działalnością misyjną różnych kościołów. Dominacja katolicyzmu w Meksyku, Gwadelupie, Hondurasie, Dominikanie czy Salwadorze, gdzie udział katolików sięga 80-90%, jest wynikiem kolonizacji i ewangelizacji, prowadzonej przez Hiszpanów. Przewaga wpływów protestanckich na Jamajce, Kajmanach czy Barbadosie, gdzie odsetek ludności protestanckiej wynosi 56–67%, wynika z działalności misyjnej, prowadzonej przez kolonizatorów angielskich. Wyjątkowo złożona jest struktura religijna dwóch największych państw kontynentu – Stanów Zjednoczonych i Kanady, przede wszystkim ze względu na wielość istniejących tam ruchów i odłamów religijnych, wywodzących się z tradycji protestanckiej. Spośród religii niechrześcijańskich swoją obecność w Ameryce Północnej zaznaczają głównie wyznawcy judaizmu (2%) oraz coraz liczniejsza w ostatnich latach społeczność muzułmańska (2%). Do typowo lokalnych wierzeń w krajach basenu Morza Karaibskiego należy wyznawany na Jamajce rastafarianizm oraz popularna na Haiti animistyczna religia voodoo.

Proces chryścianizacji kontynentu rozpoczął się wkrótce po odkryciu Ameryki w 1492 r. przez Krzysztofa Kolumba. Papież Jan Paweł II wielokrotnie podkreślał, iż było to jedno z najdonioślejszych wydarzeń w dziejach ewangelizacji świata – porównywalne jedynie z Chrztem Rusi Kijowskiej. Prace misyjne w Ameryce prowadzili głównie hieronimici (towarzyszący konkwistadorom jako kapelani), franciszkanie, dominikanie, mercedariusze, augustianie i jezuici. Działalność misji obejmowała zarówno miejscowych Indian, jak i ludność murzyńską, sprowadzoną tu z Afryki do niewolniczej pracy na plantacjach. Chrześcijaństwo wniosło olbrzymi wkład w rozwój kultury Ameryki. Pierwszy amerykański uniwersytet założyli w 1538 r. dominikanie w Santo Domingo. Problemy Nowego Kontynentu od początku stały się przedmiotem troski władz Kościoła. Szczególne zainteresowanie dla spraw Ameryki Łacińskiej wykazał papież Pius XII (1939–1958), który z okazji Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego w Rio de Janeiro (1955) doprowadził do pierwszej Konferencji Episkopatu całej Ameryki Łacińskiej. Konferencja ta powołała do życia stałą Radę Biskupów Ameryki Łacińskiej (CELAM). Kontynuatorem tych działań był Paweł VI, który 24 sierpnia 1968 r. osobiście zainaugurował drugą Konferencję Episkopatu Ameryki Łacińskiej w Medellin (Kolumbia). Była to pierwsza wizyta Głowy Kościoła na kontynencie amerykańskim. Znamienym jest fakt, że to właśnie do Ameryki papież Jan Paweł II przybył ze swoją pierwszą podróżą apostołską.

Jan Paweł II odbył 17 podróży apostołskich do Ameryki Północnej i Środkowej, w czasie których odwiedził 18 krajów, w tym 7 z nich kilkakrotnie. Najbardziej uprzywilejowane pod tym względem okazały się Stany Zjednoczone, które gościły

Ryc. 7.
Trasy pielgrzymek Jana Pawła II w Ameryce Północnej

Ojca Świętego siedmiokrotnie (w tym 2 razy na Alasce, w ramach krótkich postojów technicznych). W 1993 r. w Denver Papież zainaugurował VIII Światowy Dzień Młodości, który stał się apelem o zwycięstwo kultury życia nad kulturą śmierci i poruszał problemy aborcji i eutanazji. Jan Paweł II dwukrotnie przemawiał w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych. W swym wystąpieniu w czasie Sesji Zgromadzenia

Ogólnego poddał krytycznej analizie współczesną cywilizację, która przyczynia się do rozwoju dóbr materialnych i zaniku wrażliwości na duchowy wymiar ludzkiej egzystencji. W dobie wzrostu liczby rozwodów Ojciec Święty opowiadał się za trwałością rodziny i prawami dzieci do wychowania w pełnej rodzinie, zapewniającej im poczucie bezpieczeństwa. W 2002 r. w Toronto otworzył XVII Światowy Dzień Młodzieży. Poza Stanami Zjednoczonymi Papież odwiedził pięciokrotnie Meksyk, trzykrotnie Dominikanę, Gwatemalę, Kanadę, a dwukrotnie Nikaragwę i Salwador.

W swym przemówieniu w dniu 28 stycznia 1979 r. w Pueblo de los Angeles (Meksyk), wygłoszonym podczas inauguracji obrad III Konferencji Generalnej Episkopatów Ameryki Łacińskiej (CELAM), Papież wytyczył program dla całego Kościoła kontynentu. Za najważniejsze zadania stojące przed Kościołem Ameryki Łacińskiej uznał te, związane z rodziną, powołaniami kapłańskimi i zakonnymi oraz młodzieżą. Chodziło głównie o zorganizowanie duszpasterstwa rodzin, w obliczu takich zagrożeń jak rozwody, antykoncepcja i aborcja. Papież przypomniał, że „(...) przyszłość ewangelizacji zależy w wielkiej mierze od Kościoła domowego”. Problemem, zasługującym na szczególną uwagę Kościoła, jest niewystarczająca liczba powołań kapłańskich i zakonnych, a konkretnie duża dysproporcja między wzrastającą liczbą ludności, a liczbą duszpasterzy Kościoła, utrzymująca się jeszcze od 1. połowy XIX w. Trudne warunki bytowe ludności, niska stopa życiowa, brak oświaty i bezrobocie to tylko niektóre problemy, z którymi zmagają się społeczeństwo Ameryki Łacińskiej. Konflikt, wynikający z niesprawiedliwego podziału dóbr materialnych, przyczynił się do powstania tzw. teologii wyzwolenia, która wzywała Kościół do solidarności z ubogimi i potępiała niesprawiedliwość kapitalizmu. Ruch ten, sięgający swymi początkami II Konferencji Episkopatu Ameryki Łacińskiej w Medellin (Kolumbia) w 1968 r. głosił, że wyzwolenie z nędzy, przemocy i niesprawiedliwości może się dokonać jeszcze na tym świecie. Wielu latynoskich księży poszło jednak dalej niż zalecenia Konferencji i otwarcie sympatyzowało z lewicowymi partyzantami i ruchami na rzecz rewolucji socjalistycznej. Jan Paweł II od pierwszych dni pontyfikatu radykalnie sprzeciwiał się latynoskiej teologii wyzwolenia. W swej pierwszej encyklice – *Redemptor hominis* – odrzucał koncepcję Chrystusa – polityka i wizję Kościoła uwikłanego bezpośrednio w politykę. Stanowisko to potwierdził w 1979 r. na III Konferencji CELAM w Pueblo.

Spotykając się z Afroamerykanami Papież potępił niewolnictwo i jego fatalne skutki dla jedności i trwałości rodziny. Przypomniał pokojowe formy walki o uznanie obywatelskich praw Murzynów i postać Martina Lutera Kinga. Indian zachęcał do zachowania i rozwijania kultury swych narodów. Nawiązując do problemów ludności indiańskiej Papież stwierdził: „Dzisiaj próbuje się zastąpić teologię wyzwolenia teologią tubylczą, która byłaby tylko jeszcze jedną wersją marksizmu. Myślę, że właściwym rozwiązaniem jest solidarność. Na terenie Chiapas leżało kiedyś miasto Azteków. To oni są pierwszymi panami tej ziemi i dlatego mają swoje prawa. Dzisiaj w Meksyku istnieje demokratyczne państwo konstytucyjne, są prawa, które powinny rozwiązywać liczne problemy Indian i nie tylko Indian, w drodze dialogu”. Kampanię o ludzkie prawa dla Indian zapoczątkował już w 1511 r. Antonio Montesino OP. obrońcy

Indian nie uchronili ich od ciężkich krzywd, ale uratowali od biologicznej zagłady. Papież Paweł III wydał w 1537 r. bullę *Sublimis Deus* o prawach Indian.

W ramach przygotowania do obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 odbywały się Specjalne Zgromadzenia Synodu Biskupów, dotyczące problemów nowej ewangelizacji na poszczególnych kontynentach. Zgromadzenie takie poświęcone Ameryce miało miejsce w Rzymie w dniach 16 listopada – 12 grudnia 1997 r. Papież podkreślił „kontynentalny wymiar” swej podróży i fakt, że jest ona ściśle związana z uroczystym ogłoszeniem posynodalnej adhortacji apostolskiej „*Ecclesia in America*” w Meksyku w 1999 r., w której zawarte są idee i propozycje, sformułowane przez Episkopat Ameryki. Zwrócił się do zebranych: „Poprzez nową ewangelizację Kościoł pragnie pełniej objawić swoje oblicze: być bliżej Chrystusa i jego słowa; ukazać, że jest wiarygodny i wolny od doczesnych uwarunkowań; lepiej służyć człowiekowi w świetle Ewangelii; być zaczynem jedności, a nie podziałów w społeczeństwie”.

Ważnym wydarzeniem stały się obchody 500-lecia Ewangelizacji Ameryki Łacińskiej i związane z tym obrady IV Konferencji Ogólnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej w Santo Domingo (Dominikana) 12 października 1992 r. Papież nakreślił najważniejsze problemy Kościoła Ameryki Łacińskiej i wskazał na główne kierunki pracy ewangelizacyjnej w tej części świata. Potępił ogromne dysproporcje społeczne, widoczne dziś w wielu krajach i apelował o solidarność narodów Ameryki i integrację całego kontynentu, która zatarłaby przepaść gospodarczą pomiędzy bogatą Północą i biednym Południem.

W uznaniu zasług Jana Pawła II dla sprawy pokoju, wolności, braterstwa i godności ludzkiej wręczono mu w Kanadzie (1984 r.) nagrodę Fundacji Św. Bonifacego. W skład komisji, przyznającej to wyróżnienie, wchodził m.in. przedstawiciel wyznań niekatolickich i wspólnoty żydowskiej.

W czasie swych podróży apostolskich na kontynent amerykański Ojciec Święty kanonizował jedną osobę, beatyfikował sześć. Wydarzeniem szczególnej wagi było uznanie kultu, którym od wieków otoczony był Juan Diego. Jemu to w 1531 r. objawiła się Matka Boża na przedmieściach Meksyku, dając początek gorącego kultu tego miejsca (później Matka Boża z Guadalupe). W dniu 22 listopada 1992 r. Papież beatyfikował w Rzymie 25 męczenników meksykańskich, którzy ponieśli śmierć za wiarę w latach 1915–1937, a więc w okresie szczególnie intensywnych prześladowań Kościoła przez kolejne rządy Meksyku. Choć krwawe prześladowania Kościoła ustały w 1929 r., nadal utrzymywało się napięcie w stosunkach między państwem i Kościołem, co dało się odczuć jeszcze w trakcie pierwszych pielgrzymek Papieża. W dniu 21 września 1992 r. doszło do nawiązania stosunków dyplomatycznych między Meksykiem a Stolicą Apostolską.

Pielgrzymki do Ameryki Południowej

Ameryka Południowa jest kontynentem o jednolitej strukturze wyznaniowej. Religią dominującą jest katolicyzm – aż 83,5% mieszkańców kontynentu to jego

wyznawcy. Inne religie chrześcijańskie, przede wszystkim protestanckie, obejmują ponad 9% ogółu ludności. Chrześcijanie stanowią zatem ponad 90% społeczeństwa południowoamerykańskiego.

Wśród pozostałej części znajdują się wyznawcy hinduizmu, islamu i judaizmu. Nieznaczny udział mają religie rodzime, wyznawane przez niektóre plemiona indiańskie.

Podobnie jak w całej Ameryce Południowej, tak i w większości krajów kontynentu dominują katolicy. W Kolumbii, Wenezueli, Ekwadorze, Paragwaju, Argentynie, Boliwii i Peru stanowią oni ponad 90% ludności a w Brazylii i Chile ponad 80%. Także w Urugwaju, kraju bardzo zlaicyzowanym, katolicy są w większości, choć stanowią już tylko 66% ogółu. Cechą charakterystyczną tego kraju jest bardzo wysoki odsetek (30%) ludności, określanej w statystykach jako bezwyznaniowcy i ateści.

Odmienne kształtuje się sytuacja wyznaniowa w dwóch pozostałych krajach kontynentu – w Gujanie i Surinam. Katolicy są tam w mniejszości – stanowiąc po około 20% – a znaczny udział mają protestanci, hinduiści, a także muzułmanie.

Początki ewangelizacji kontynentu, sięgające końca XV w. i całego następnego stulecia, związane były z kolonizacją europejską zapoczątkowaną po odkryciu Ameryki przez Krzysztofa Kolumba.

W XVI w. obszar ten opanowały dwa kraje katolickie – Hiszpania i Portugalia. W 1493 r. otrzymały one na mocy bulli papieskiej zdobyte przez siebie ziemie w wyłączne posiadanie. Łączyło się to z obowiązkiem prowadzenia na tych terenach działalności misyjnej. Misje prowadzili zakonnicy wielu zgromadzeń, w tym hieronimici, franciszkanie, dominikanie, augustianie i jezuiti.

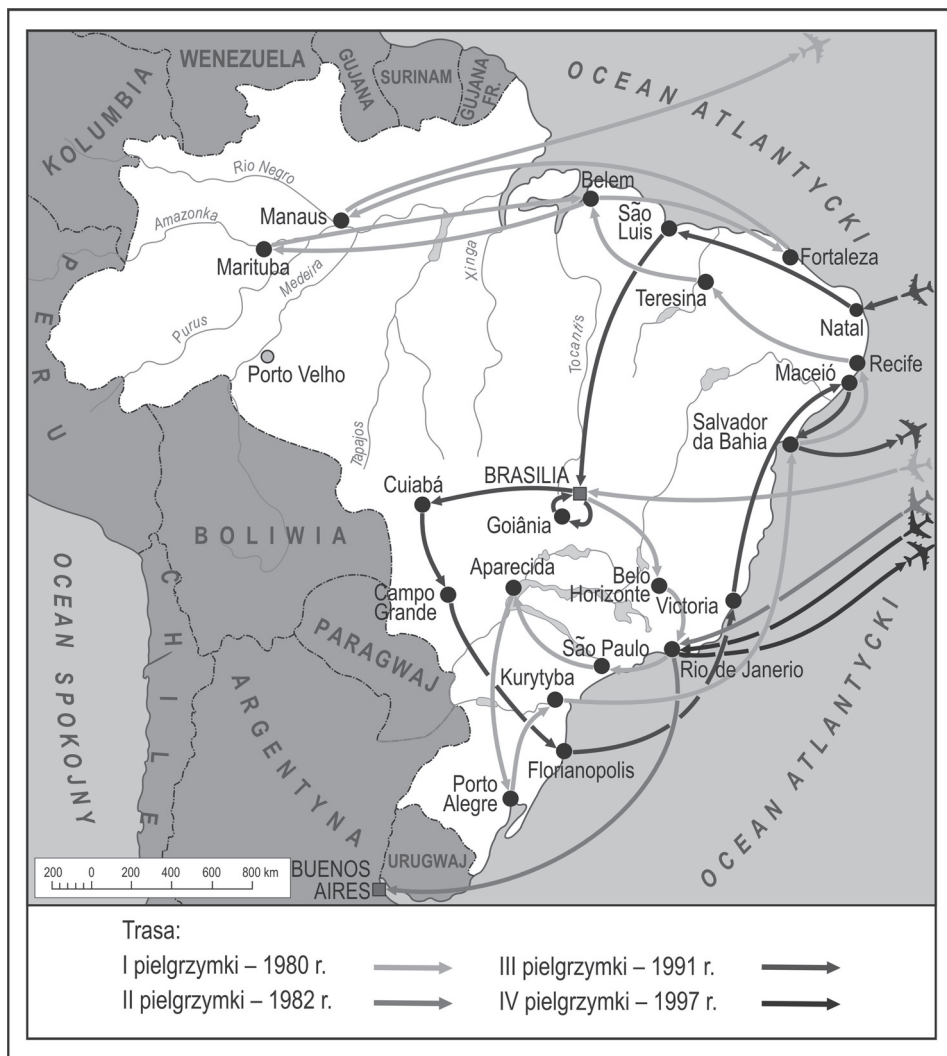
W ciągu XVI w. na obszarze Ameryki Południowej, a także Środkowej i Meksyku, powstały 4 arcybiskupstwa (w tym: w Limie i Bogocie), 27 biskupstw i ponad 400 klasztorów.

Chryścianizacji dokonywano masowo, nierzadko odwołując się do przemocy. Ludność tubylcza znalazła się w niekorzystnym położeniu. Pewne zmiany nastąpiły dopiero w poł. XVII w., dzięki działalności jezuitów, a także franciszkanów i dominikanów. Przykładem takiej działalności było tworzenie wiosek misyjnych, tzw. redukcji św. Ignacego, do których biali nie mieli wstępu, a władzę sprawowała rada złożona wyłącznie z członków zakonu. Były to wspólnoty wzorowane na gminach pierwszych chrześcijan.

Na początku XIX w. w Kościele południowoamerykańskim nastąpił kryzys, co wiązało się z okresem walk narodowowyzwoleńczych, prowadzonych przez kraje Ameryki Południowej. Został on przełamany w latach 30. XIX w., po tym jak Stolica Apostolska uznała nowo powstałe państwa, a na ich terenach przywrócono administrację kościelną.

Współcześnie Kościół katolicki Ameryki Południowej posiada wielki potencjał ludnościowy, jest młody i bardzo dynamiczny. Tamtejsi katolicy stanowią 42% całej katolickiej społeczności świata, a ogromna część społeczeństwa to ludzie młodzi.

Kościół ten boryka się jednak z wieloma problemami społecznymi – niedorozwojem ekonomicznym, ubóstwem ogromnej części społeczeństwa, głodem, itd.

Ryc. 8.
Trasy pielgrzymek Jana Pawła II w Brazylii

Dużą przeszkodą w działalności Kościoła jest brak księży. Na jednego kapłana przypada ogromna liczba wiernych, sięgająca niejednokrotnie kilkudziesięciu tysięcy.

Pozytywną cechą jest natomiast duże zaangażowanie świeckich w życie Kościoła, którzy pełnią posługę m.in. jako katecheci.

Problemy Kościoła amerykańskiego, a wraz z nimi kierunki działań, zostały sformułowane dzięki pracom Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów poświęconego Ameryce, który odbył się w Watykanie w 1997 r. Ich uwieńczeniem była

posynodalna adhortacja apostolska *Ecclesia in America*, podpisana przez Papieża w stolicy Meksyku, w styczniu 1999 r.

Wcześniej kierunki działań dla Kościoła Ameryki Łacińskiej wytyczały wnioski i sformułowania konferencji w Rio de Janeiro (Brazylia), Medellin (Kolumbia) i Puebla (Meksyk, 1979 r.). Na pierwszej z nich powstała Rada Episkopatu Ameryki Łacińskiej (CELAM). Wnioski z ostatniej konferencji, zainaugurowanej przez Papieża Jana Pawła II, pozostawały aktualne podczas wszystkich pielgrzymek papieskich do Ameryki Południowej.

Podczas dziewięciu podróży apostolskich Papież odwiedził większość krajów południowoamerykańskich – niektóre dwukrotnie (Argentynę, Urugwaj, Wenezuelę, Peru) lub nawet czterokrotnie (Brazylię). Poza trasami pielgrzymek papieskich pozostały Gujana i Surinam.

Wśród niezwykle różnorodnej tematyki poczesne miejsce zajmowały problemy pokoju, pojednania i solidarności, problem rodziny, a także temat ewangelizacji, na co w szczególności wpłynęła 500. rocznica ewangelizacji Ameryki i przygotowania do jej obchodów nowenna w całym Kościele amerykańskim.

W ciągu wszystkich wizyt Ojciec Święty wyniósł do chwały ołtarzy siedem osób – beatyfikował cztery i kanonizował trzy.

Pielgrzymowanie Jana Pawła II do Australii i Oceanii

Ewangelizacja Australii i Oceanii rozpoczęła się przed 200. laty i była prowadzona przez pochodzących z krajów europejskich misjonarzy, zarówno protestanckich, jak i katolickich. Dlatego w strukturze wyznaniowej Australii i Oceanii dominują obecnie kościoły chrześcijańskie (83% ogółu wierzących kontynentu), wśród których większość stanowią wspólnoty protestanckie (49,8%). Państwami, w których przeważają protestanci są m.in.: Papua-Nowa-Gwinea (63,7%), Samoa Amerykańskie (56,4%), Nowa Zelandia (46,1%), Australia (41,1%). Z Kościołem katolickim związane jest 28,9% ludności kontynentu. Najwięcej katolików notuje się w Nowej Kaledonii (60,6%), na wyspie Guam (98%) oraz w Kiribati (53,1%). Niewierzący stanowią 10%, a wyznawcy religii rodzimych to 0,4% ogółu ludności. Do wykształcenia się takiej struktury wyznaniowej Australii i Oceanii przyczyniły się odkrycia geograficzne oraz angielskie, francuskie, amerykańskie i hiszpańskie dziedzictwo kolonialne. Rywalizacja i interesy polityczne tych krajów były przyczyną licznych podziałów misyjnych tych terenów w XIX w.

Początek chrystianizacji Australii datowany jest na rok 1788, kiedy to wraz w transportami więźniów przybyli kapelani. Wśród nich było trzech księży katolickich. Z powodu zakazu rządowego nie mogli oni jednak odprawiać mszy świętych. Po wielu próbach odwołania tego zarządzenia, dopiero w 1821 r. zezwolono ostatecznie księżom katolickim na prowadzenie działalności duszpasterskiej. Misje katolickie w krajach Oceanii rozpoczęto w roku 1827, kiedy to na polecenie papieża Leona XII pierwsi misjonarze z Towarzystwa Najświętszych Serc Jezusa i Maryi udali się w tam-

ten region świata. Wśród nich jest wielu świętych i błogosławionych m.in. św. Piotr Chanel, bł. Diego Luis de San Vitores, bł. Jan Chrzyciel Mazzucconi.

Działalność misyjna protestantów rozpoczęła się w 1. połowie XIX w. Jako pierwsi przybyli prezbiterianie w 1802 r., a następnie na początku lat 30. XIX w. kongregacjoniści, baptyści i przedstawiciele kościoła luterńskiego. W drugiej połowie XIX w. działalność ewangelizacyjną m.in. w Papui-Nowej Gwinei zapoczątkowali misjonarze z Londyńskiego Towarzystwa Misyjnego.

Początki obecności Kościołów Wschodnich na kontynencie datowane są na początek XX w., kiedy to do Australii przybyła grupa Greków oraz ludności słowiańskiej wyznania prawosławnego (głównie Ukraińców, Białorusinów, Rosjan, Serbów). Obecnie funkcjonuje kilka kościołów o charakterze narodowym.

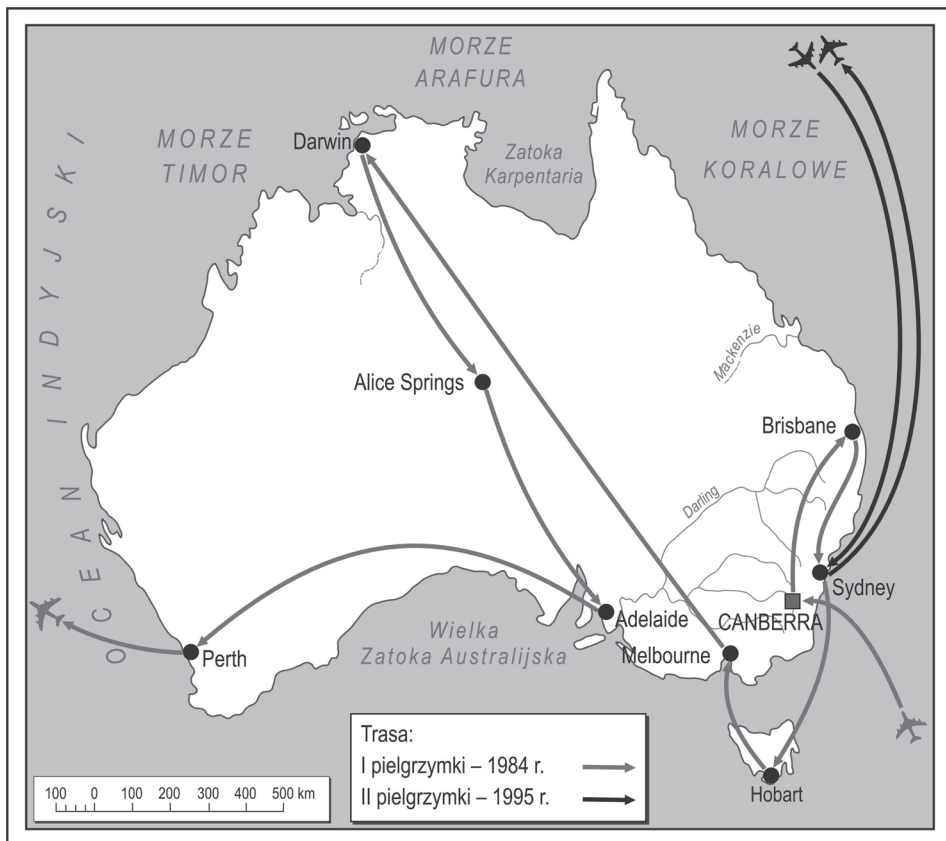
W wyniku konfrontacji tradycji powstałej na wyspach Melanezji i kultury europejskiej pod koniec XIX w. zaczęły tworzyć się nowe ruchy religijne określane ogólną nazwą „kulty cargo”. Nazwa pochodzi od hiszpańskiego słowa „cargar” – ładować. Podobne znaczenie ma angielskie słowo „cargo”. Wyznawcy tych kultów wierzyli, że dobra wytworzone przez ich praociców, a obecnie znajdujące się w posiadaniu białych, będą dostępne dla ich dzieci. W ten sposób pragnienie posiadania dóbr doczesnych łączono z kultem przodków. Oczekiwali oni na przesyłki, które miejscowa ludność kojarzyła z przybywaniem statków lub samolotów.

W ramach przygotowania do obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 zwołano Zgromadzenie Specjalnego Synodu Biskupów Oceanii, który odbył się w Rzymie w dniach 22 listopada – 12 grudnia 1998 r. Temat przewodni Synodu odwoływał się do słów Ewangelii: „Ja jestem drogą, prawdą i życiem” (J 14, 5, 6) i brzmiał: „Jezus Chrystus a ludy Oceanii. Kroczyć Jego drogą, głosić Jego prawdę, żyć Jego życiem”. W Synodzie wzięło udział 105 Ojców z urzędu, 6 z wyboru i 6 z nominacji papieskiej.

O celowości jego zwołania Jan Paweł II wypowiedział się w liście apostolskim *Tertio millennio adveniente*. Napisał m.in. „Na tym kontynencie istnieje, między innymi problem ludności pierwotnej, w szczególny sposób powiązany z niektórymi aspektami prehistorii rodzaju ludzkiego. Z tego względu Synod powinien by podjąć – obok innych problemów tego Kontynentu – właśnie temat spotkania chrześcijaństwa z owymi prastarymi formami religijności, które wyraźnie cechuje orientacja monoteistyczna” (n. 38).

Tematyka obrad Synodu dotyczyła następujących zagadnień: misje, ewangelizacja, wyzwania współczesności, młodzi, powołanie ludzi świeckich, sprawiedliwość i pokój, małżeństwo i rodzina, Kościoły lokalne Oceanii, wychowanie katolickie, życie sakramentalne, dialog. Pokłosiem Synodu jest adhortacja apostolska *Ecclesia in Oceania*, podpisana przez Jana Pawła II 22 listopada 2001 r.

Podróżę głowy Kościoła katolickiego na ten kontynent zapoczątkował papież Paweł VI w 1970 r. Jan Paweł II odbył w ten region świata 3 podróże apostolskie, w czasie których odwiedził 5 krajów, z których Australię i Papuę-Nową Gwineę dwukrotnie. Podczas pielgrzymek dokonał dwóch beatyfikacji.

Ryc. 9.
Trasy pielgrzymek Jana Pawła II w Australii

Australia i Oceania jest bardzo zróżnicowana pod względem geograficznym, etnicznym, kulturowym. Charakteryzuje się również dużym zróżnicowaniem w rozwoju społeczno-gospodarczym. W większości krajów odwiedzanych przez Papieża dominują Kościoły protestanckie. Istniejące wspólnoty katolickie są stosunkowo młode. Region Australii i Oceanii jest nadal obszarem, na którym prowadzona jest bardzo intensywna działalność ewangelizacyjna, dlatego podróże apostolskie miały charakter misyjny. Zawsze głównym punktem programu papieskiej wizyty było spotkanie z lokalną wspólnotą katolicką. Najważniejszym jej momentem była Eucharystia. W czasie homilii Jan Paweł II rozważał aktualne problemy Kościoła lokalnego, przypominał o roli katolików w życiu społecznym kraju, wskazywał najważniejsze elementy życia chrześcijańskiego. Papież nie stronił również od poruszania ważnych problemów społecznych (np. bezrobocie, znaczenie pracy w życiu człowieka). Szczególne miejsce w nauczaniu miały problemy, związane z rozwojem współczesnej cywilizacji i jej wpływu na człowieka. Wiele słów skierował też do rodzin katolickich. Podkreślał ich

znaczenie w wychowaniu młodego pokolenia. Jan Paweł II nie tylko wskazywał na pozytywne skutki rozwoju cywilizacji, ale również na zagrożenia, jakie ten rozwój może stwarzać człowiekowi. W czasie pielgrzymek nie zabrakło również spotkań z przedstawicielami innych kościołów chrześcijańskich i innych religii. W swoich wystąpieniach Papież podkreślał znaczenie tolerancji religijnej, a dialogu ekumenicznego w relacjach pomiędzy kościołami, wywodzącymi się z tradycji chrześcijańskiej. We wszystkich spotkaniach z Papieżem oprócz katolików licznie uczestniczyli wierni innych wyznań.

Geografia duchowa w pielgrzymowaniu Jana Pawła II

Analizując pielgrzymowanie Jana Pawła II możemy stwierdzić, że stanowiło ono dla Niego nie tylko metodę ewangelizacji i katechizacji, choć oczywiście takie było pierwszorzędne znaczenie podróży, ale też sposób komunikowania się i spotkania z ludźmi, z tysiącami ludzi, a zarazem z każdym z nich. Zdaniem kardynała Stanisława Dziwisza Jan Paweł II uważał, że obowiązkiem każdego papieża jest kontynuowanie misji „wielkiego podróżnika”, jakim był św. Paweł³.

Człowiek był podmiotem każdej papieskiej pielgrzymki, bez względu na jego stanowisko, zawód, rasę czy religię, miejsce zamieszkania, państwo czy kontynent. Z takim samym szacunkiem odnosił się do przywódców politycznych, religijnych, tzw. możliwych tego świata, jak i do ludzi chorych, umierających, choćby byli tymi najmniejszymi. Papież w każdym przypadku dawał wyraz odrębności miejsca, szczególnych uwarunkowań, które w danym państwie, mieście, sanktuarium zbliżają ludzi do Boga.

Jan Paweł II wielką czią otaczał Matkę Bożą. W trakcie każdej pielgrzymki starał się nawiedzać sanktuaria maryjne, co często wiązało się z dokonywanym przez Papieża aktem zawierzenia Maryi świata, kontynentu czy danego kraju.

Jan Paweł II miał wielkie wycucie przestrzeni, zarówno tej geograficznej, w której dokonywało się Jego pielgrzymowanie, jak też duchowej i świętej, „gdzie spotkanie z rzeczywistością Boską może stać się przeżyciem głębszym niż to, jakie dostępne jest zwykle w niezmiernych obszarach kosmosu⁴”. Jan Paweł II widzi w osobie Chrystusa szczyt koncentracji świętej przestrzeni, bowiem Chrystus staje się nową świątynią, zamieszkaną przez pełnię Bóstwa⁵.

W nauczaniu Jana Pawła II możemy dostrzec również bardziej metaforyczne, czy lepiej powiedzieć, bardziej pogłębione rozumienie geografii. Papież mawiał: „Każdego dnia krocę drogą duchowej geografii. Moja duchowość ma trochę geograficzny wymiar⁶”. Czymże jest ta „duchowa” geografia?

Każda pielgrzymka Papieża miała swój duchowy, teologiczny wymiar. Papież nie był podróżnikiem, który oglądał dziwy tego świata po to, żeby je sfotografować i napisać o nich kolorowe wspomnienia. Odtwarzając drogi Jego pielgrzymowania i nanosząc je na atlas świata widzimy, że rozpoczynając swoją wędrówkę w Rzymie Papież odwiedzał miasta Włoch, wielokrotnie nawiedzał różne stolice i sanktuaria

Europy, stawiał swoje kroki na każdym kontynencie. Jan Paweł II poszerzał granice dostępnego papieżom *uniwersum*. Jak żaden z Jego poprzedników „zabierał Chrystusa w świat”, jak apostoł rozsiewał wiarę po wszystkich kontynentach. Wcześniej, wieki przed Nim, czynili to wielcy odkrywcy. Jan Paweł II w gruncie rzeczy pielgrzymował po świecie ich drogami i tak jak oni poszerzał granice świata poznanego. Papieże przed Nim niewiele podróżowali. Można by rzec, że granice ich świata były zamknięte do miejsc wskazanych przez tradycję. Nauczali o Bogu z centrum, z Watykanu, z uświęconego miejsca. Jan Paweł II przekroczył tę przestrzeń. Zdobywał, odkrywał nowe lądy. W teologicznej wykładni niewątpliwie zdobywał je i uświęcał dla Chrystusa, ale w wymiarze przestrzennym odkrywał je na nowo dla całego współczesnego świata. Biedota w Indiach, głodująca ludność Afryki i Ameryki Środkowej miały w Jego Osobie swego odkrywcę i orędownika. Przez swoje pielgrzymki Jan Paweł II pokazywał bogatemu Zachodowi wszystko to, co wydaje się być pominięte, odwiedzał biednych i poniżonych. To jest geograficzny i duchowy wymiar pielgrzymowania Jana Pawła II, to jest powtórzenie drogi wielkich odkrywców ze Starego kontynentu, ale jest to też poszerzenie granic znanego świata nie tylko w sensie geograficznym. Geograficznie każde miejsce papieskich pielgrzymek jest już odkryte. Nowe ich odkrycie dotyczy duchowego wymiaru i dokonuje się w imię Chrystusa., dla chwały Bożej – wydaje się, że to zupełnie nowy aspekt rozumienia geografii w nauczaniu i życiu Jana Pawła II. To jest wymiar Jego geograficznej duchowości.

Bardzo wymowne są następujące słowa Jana Pawła II: „Modlitwa Papieża ma jednak szczególny wymiar. *Troska o wszystkie Kościoły*, każe mu codziennie na modlitwie pielgrzymować myślą i sercem poprzez cały świat. Wylania się z tego jakby szczególna *geografia modlitwy papieskiej*”. Jest to geografia wspólnot, Kościołów, społeczeństw, a także problemów, którymi ten świat współczesny żyje⁷”.

Podsumowanie

W przeprowadzonych rozważaniach staraliśmy się wskazać na główne elementy niezwykłego fenomenu, za jaki powszechnie uważa się „pielgrzymowanie Jana Pawła II”. Było to rzeczywiście „wędrowanie do świata”, który oczekiwał na Jego słowo i błogosławieństwo.

Śledząc pielgrzymki Jana Pawła II można podjąć próbę ich typologii. I tak można wyróżnić wędrowki:

- do krajów o dominacji ludności katolickiej i wysokim stopniu religijności;
- do krajów o dominacji ludności katolickiej i niskim lub średnim stopniu religijności;
- do krajów o dominacji lub wysokim odsetku ludności protestanckiej czy prawosławnej;
- do krajów o dominacji ludności wyznającej religie niechrześcijańskie;
- związane z wizytami i przemówieniami w organizacjach międzynarodowych;
- związane ze Światowymi Dniami Młodzieży, ustanowionymi przez Niego w 1984 r.

Z pierwszej grupy wymierimy zwłaszcza Hiszpanię, Polskę, Portugalię czy kraje Ameryki Łacińskiej. Do grupy drugiej można zaliczyć m.in. Austrię, Francję czy Węgry. Grupę trzecią tworzą przede wszystkim państwa skandynawskie, Szwajcaria, Wielka Brytania i Niemcy, Stany Zjednoczone, Australia (protestantyzm) oraz państwa bałkańskie i Ukraina (prawosławie). Na kontynentach afrykańskim i azjatyckim przeważały podróże do krajów o dominacji niechrześcijan.

Na zakończenie naszych rozważań pragniemy przytoczyć słowa kardynała Stanisława Dziwisza, który towarzyszył Papieżowi podczas wszystkich Jego pielgrzymek. Pisze on: „Papieskie pielgrzymki przyczyniły się (...) do odnowienia relacji z Żydami i islamem, mimo wielu przeszkód i komplikacji. (...) Podróże Jana Pawła II (...) zbudowały „pomost” pomiędzy Północą a Południem, Wschodem i Zachodem świata. Skróciły odległości geograficzne i kulturalne, podważyły bariery ideologiczne i polityczne. Przede wszystkim zaś zbliżyły do siebie ludzi i narody (...)”⁸.

Przypisy:

¹ Opracowano przy wykorzystaniu pozycji: A. Jackowski, I. Soljan (red.), *Leksykon pielgrzymek Jana Pawła II*, Wyd. WAM, Kraków 2005.

² Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin 1994, s. 99.

³ S. Dziwisz kard., *Świadectwo*, Kraków 2007, s. 91.

⁴ Jan Paweł II, *List o pielgrzymowaniu do miejsc związanych z historią zbawienia* (LoP), Watykan, 29 VI 1999, nr 1.

⁵ *Ibidem*.

⁶ S. Dziwisz kard., *op. cit.*, s. 93.

⁷ Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Red. Wydawnictw KUL, Lublin 1994, s. 38.

⁸ S. Dziwisz kard., *dz. cyt.*, s. 99.

Wybrana literatura

Jan Paweł II, 2005,

Autobiografia, Wyd. Literackie, Kraków.

Jan Paweł II, 1994,

Przekroczyć próg nadziei, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin.

Dziwisz S. kard., 2007,

Świadectwo, Wyd. P. Häuser, Kraków.

Jackowski A. (red.), 1997,

Jan Paweł II – „pielgrzym wśród pielgrzymów”, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 5.

Jackowski A., E. Bilaska-Wodecka, I. Sołjan, 2007,

Geografia w nauczaniu Jana Pawła II [w:] ks. M. Ostrowski, I. Sołjan (red.), *Przyroda, geografia, turystyka w nauczaniu Jana Pawła II*, Papieska Akad. Teolog., Instytut Geografii i Gospod. Przestrzennej UJ, Koło PTTK nr 1/O. Kraków „Pielgrzym”, Kraków.

Jackowski A., Sołjan I. (red.), 2005,

Leksykon pielgrzymek Jana Pawła II, Wyd. WAM, Kraków.

Nowak [Gapys] J., 2002,

Pielgrzymki Jana Pawła II w latach 1989-1998, praca magisterska wykonana w Zakładzie Geografii Religii Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków.

„L'Osservatore Romano” – edycja włoska, 1978-2005.

„L'Osservatore Romano” – edycja polska, 1978-2005.

Poniewierski J., 2005,

Pontyfikat 1978-2005, Wyd. Znak, Kraków.

Weigel G., 2005,

Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II, Wyd. Znak, Kraków.

The Geography of the pilgrimages of Pope John Paul II

(SUMMARY)

The pilgrimages of John Paul II have fascinated religious and secular circles since the beginning of his Pontificate. No pope before him had undertaken pilgrimages to so many, sometimes very distant, corners of the world.

“I come here as a Pilgrim Pope. Thank you for inviting me as a Pilgrim.” These were the words John Paul II used to begin his “apostolic pilgrimages” or “pilgrimages of faith” in different countries and regions of the world. The Holy Father used, and academics and biographers continue to use, many other terms for his papal pilgrimages. They were certainly a unique phenomenon in the history of the Church, and in particular, the papacy. The apostolic journeys of the Holy Father became important as determinants of his Pontificate. John Paul II's Pontificate has been described as a „Pontificate with no frontiers”, his papal journeys being considered by theologians as a vital element of his evangelical message to the world.

According to official Vatican documents, Pope John Paul II made 104 pilgrimages abroad, during which he visited more than 130 countries and nearly 900 towns (many of them more than once). His first pilgrimage was to Latin America (The Dominican Republic, Mexico, The Bahamas; January 1979), while his last journey was to Lourdes, France (August 15–16, 2004). He visited some countries several times. These included Poland (eight times), France, and the USA (seven times each), Spain and Mexico (five times each), as well as Portugal (four visits), Switzerland (four), Brazil (four), Austria, the Czech

Republic, the Dominican Republic, Germany, Guatemala, Canada, and the Ivory Coast (three visits each). Statisticians have calculated that the total length of his pilgrimage trail was 1.7 million km – more than three times the distance from the Earth to the Moon. This also corresponds to almost 30 circumferences of the Earth measured around the Equator. His longest journey was to the Far East and Oceania (32nd pilgrimage, Nov. 18 – Dec. 1, 1986). During that journey, the Pope covered nearly 50,000 kilometers. The shortest trip was his pilgrimage to San Marino (15th pilgrimage, Aug. 29, 1982), where the Pope stayed for only five hours. In total, the Pope spent 588 days outside of Italy during his Pontificate. It should also be mentioned that, in addition to his pilgrimages abroad, the Pope made around 145 journeys within Italy. The first such journey took place as early as 1978 – to Mentorella in October and to Assisi in November. In total, the Pope spent over two years of his Pontificate traveling. It should also be added that in his capacity as Bishop of Rome, he visited over 300 parishes in the “Eternal City”. Hundreds of thousands, or even millions, of pilgrims, sometimes from faraway countries and regions, gathered at ceremonies in which the Pope was to participate.

An analysis of the apostolic journeys of John Paul II affords an attempt to identify their typology. The following types may be distinguished: (1) pilgrimages to countries where Roman Catholics constitute the dominant group and a high level of religious awareness is recorded; (2) pilgrimages to countries where Roman Catholics are the dominant group but a low or average level of religious awareness is recorded; (3) pilgrimages to countries where Protestants or Eastern Orthodox Christians constitute a significant share of the population; (4) pilgrimages to countries where non-Christians are the dominant group; (5) journeys associated with the Pope’s visits to international organizations and speeches at forums; (6) journeys on World Youth Days, which were initiated by the Pope in 1984.

A common feature of all the types of papal pilgrimages were ecumenical meetings with Jewish, Muslim or other religious communities, meetings with young people, as well as the sick and the disabled. During all of his travels, John Paul II spared no effort to meet with Polish people living in different parts of the world. Every visit by the Holy Father always included a meeting with the local Episcopate and often included his personal participation in Bishops’ Synods. Beatification and canonization ceremonies were important events during his pilgrimages. More than 320 individuals, mostly from Europe and Asia, were beatified or canonized by John Paul II.

John Paul II visited sanctuaries dedicated to Saint Mary on many of his journeys. This was associated with the Pope’s intention to put all the continents, countries, and regions he visited under the protection of the Mother of God. He would ask for this special form of protection for the Catholic Church, for world peace, and for families throughout the world.

*Antoni Jackowski, prof. dr hab.
Izabela Sołjan, dr
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytetu Jagiellońskiego
Kraków*

*Franciszek Mróz, dr
Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
Nowy Targ*